

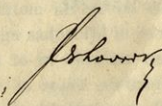
He 180
71299

Humanizem gimnazij

v stari in novi luči.

Spisal

prof. dr. Još. Tominšek.

Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani.

/: Z izveščja kranjske gimnazije L. 1901 :/

II
71299

030050506

Humanizem gimnazij v stari in novi luči.

I.

Pri nas, v ožji domovini in v Avstriji, se še ne sliši posebno mnogo o tako zvanem «humanističnem prepiru», t. j. o prepiru glede na pomen in namen latinščine in grščine med predmeti naših gimnazij. Nekateri hočejo kar odstraniti oba jezika, drugi samo enega, tretji zahtevajo le preosnovo pouka na najrazličnejše načine; zastopniki klasičnih jezikov pa se branijo in tudi napadajo: saj se gre večkrat za obstanek gimnazij.

Najširše občinstvo izve kaj malega o takih težnjah le ob posebnih prilikah, kadar se po javnih listih zabeleži kak velik uspeh v boju.

Koncem lanskega leta je prav završelo po listih. Z odlokom z dne 26. novembra 1900 se je namreč odpravil v Prusiji «sklepni izpit» (Abschlussprüfung) in vrhu tega skušal latinsko-grški pouk omejiti in uglobiti. Večji listi so, to vest hitro pograbilši, pisali obširno o klasicizmu, deloma prav razumno. Huda zmeta pa je bila, da so v naslombi — po njih mislih — na omenjen odlok predlagali tudi pri nas odpravo «mature», češ, da je nepotrebna muka dijaštva. Ni jim pač bilo znano, da se navedeni odlok nikakor ne tiče «mature» (Reifeprüfung!), ki še seveda obstoji tu in tam, ampak nekega izpita, ki ga pri nas ni: oni odlok se tiče nekake «male mature» po spodnji sekundi (t. j. po našem četrtem ali petem razredu)! Obstajal je ta izpit le od l. 1892.; ali ker ni nikoga zadovoljil in je vse zabavljalo čezenj, je spoznala vlada svoje prenačlenjenje s to in drugimi reformami. — Zakaj se tam tako rado in mnogo reformuje in zopet protireformuje, nam postane jasno, če čitamo v strogo znanstvenem strokovnem listu (Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik 1901, str. 136) besede: oni mož, po čegar pritisku so se vršile te reforme, «je končal svojo šolsko dobo v Kasselu, in uspeh je bila — velika mržnja nasproti gimnazijam. Neugodne zasebne izkušnje pa se, kakor je človeška navada, posplošujejo ter se — v tem slučaju — porabijo proti gimnazijam in starima jezikoma». — To bodi navedeno zato, ker se k tej misli še povrnem.

Drugikrat je zavrelo pri nas, ko je letos naša učna uprava (z ministrstvom) odlokom 13. aprila, št. 10.571) dovolila podelitev doktorske časti tudi

tehnikom pod gotovimi pogoji. Da se je tako začel podirati plot med staro univerzo in bodro tehniko, to pozdravljamo tudi mi z veseljem.¹

To dvoje je spravilo vprašanje o humanizmu prav na dnevni red. Zato se mi zdi umestno, tudi pri nas doma enkrat spregovoriti nekaj skromnih besed o struji, ki nas naravnost zadeva vsaj v toliko, ker imamo gimnazije na svojem ozemlju; sicer zasluži kot splošna evropska kulturna težnja naše zanimanje.

Slovenci, ki smo tu na periferiji, ki se redno učimo po več jezikov, smo sami ob sebi v presojevanju onega vprašanja nekako na boljšem: lažja je nam objektivna sodba in nepristranska odločitev... Res tudi pisec te razprave ni nikak brezpogojen oboževatelj latinščine in grščine; ali navdušen je za klasičnost in lepoto spisov, pisanih v teh jezikih, in tudi prepričan o velikem in doslej še nenadomestljivem pomenu klasičnega humanizma za človeško prosveto in razvoj človeškega duha sploh.

Zato postavim sem kot geslo — da mi ne bo kdo očital okamenele starokopitnosti — izrek velikega pedagoga (H. Schiller): *«Veljava latinščine in grščine v našem višjem šolstvu bo težko brezkončna, dasi bosta ostala jezika še za dolgo časa nenadomestljiva. Trajnost te veljave bo zavisela največ od tega, v kakem obsegu se bo posrečilo, njiju gojenje preobraziti na novo in poblažiti»*. — Pod ugodnimi pogoji je po takem veljava lahko — v teoriji — brezkončna, zlasti če jemljemo v poštev, da dobiva klasična filologija vedno novega življa iz mrtve zemlje, iz odkritij in izkopin. Kljub temu le srčno priznajmo, da pride enkrat, enkrat doba, ko se bo zrlo na klasična jezika, kakor dandanes na egipščino in asirščino! Toliko smo se že itak oprostili naravnostnega vpliva onih dveh jezikov, da ne ravnamo tako s svojimi — otroki, kakor je storil presлавni filolog J. Bekker, ki je svojega sina učil pred vsem — grščine, tri leta pozneje pa latinščine.

Preveč se pa ne smemo udati razlogom onih, ki kažejo na take velike moče, ki niso znali nič latinščine in grščine, posebno na Moltkeja; saj vemo iz Cicerona (p. Arch. 7. 15): *saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam* — izredna nadarjenost pomaga več ko izreden uk, znanje brez nadarjenosti. Ali taka nadarjenost je redek Božji dar in se ne da pridobiti, a znanje se pridobi s pridnostjo, ki se ji privadiš in priučiš. Oni izjemni slučaji pa le potrjujejo njim nasprotno pravilo.²

¹ Eno pa le pripomnimo. Zdi se nam, da se tehniški doktorat v primeri s filozofskim, s katerim ima največ sličnosti — juridični in medicinski sta n. pr. vse kaj drugega — doseže prelahko: z znanstvenim spisom in enim izpitom; za filozofski doktorat je treba poleg tega še filozofskega rigorozna, torej enega izpita več. Oni «Doctor» pa bo v obeh slučajih enak. Tudi bi bilo treba sploh pomisliti, da ima vseučilišnik za seboj osemletno gimnazijo, tehnik sedemletno realko, stopnja pa je naposled ista! No, pa za take stvari — non curat praetor!

² Sicer ne pozabimo, kar pravi Cicero na n. m. dalje: *Atqui... contendo, cum ad naturam eximiam et illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere*.

II.

Dejstvo je: Prejšnje in sedanje stoletje papirja zove na boj tudi klasično filologijo; prej vladarica brez prigovora, se mora zdaj boriti za obstanek.

Vsaka doba ima svoje značilno znamenje; duh 19. in tekočega stoletja se odločno nagiblje k realnim vedam, k materielnosti... Slavni Exner je rekel ob neki priliki: «Die einseitige Befangenheit des menschlichen Geistes in naturwissenschaftlichen Denkformen bildet den Zopf des 19. Jahrhunderts». In naj se dandanašnji vek suče okrog posameznikov ali celih slojev, suče tja in tja: «der Zopf, der hängt ihm hinten!» — Ni je sicer večje napake, kakor se upirati razvoju celih vekov, ali novo poganjanje za realnostjo je res često prekoračilo vse meje. Zbudilo se je obžalovanje tudi v takih mislečih možeh, ki niso v prvi vrsti prizadeti; L. Jentsch («Trije izprehodi laika v klasično starinstvo»¹) pravi v «tretjem izprehodu», da bi bilo škoda, ko bi se znanje klasičnosti kar zametalo, «da bi se potem neprikracheno udajali proučevanju dividend, umetnega gnojenja, brzojavljenja brez žice, električnih železnic, zdravilnega seruma» i. t. d. Ne zamerimo mu, če se kdo izraža tako enostransko — to le priznajmo — ogorčeno: le čitajmo skrajno napete in zapete nasprotné sodbe. N. pr. brezimnika knjige «Za zidom»², ki pravi, da se «pri klasičnem pouku navleče kar arzenal mučilnega orodja, ki se ž njim jemlje možganom vsa prožnost in se duhu izvinejo vsi členi (!)». In filologi so parasiiti, kukci...

Kako težko nekateri čakajo konca klasičnega pouka na gimnaziji, nam živo priča R. Baerwald,³ ki pravi na str. 33. vsiljivo: «Obžaloval bi, ko bi moje izvajanje nemara pripomoglo v to, da se življenje staroklasične gimnazije podaljša za eno samo uro!» Tudi v pedagoških listih čitamo slične izreke. Schöttler, Pädagogisches Archiv 1897, str. 313, trdi naravnost, da «stara jezika za omikance nimata prav nikake vrednosti». Po svoji že patološki napetosti znani psevdonimnik Harold Arjuna⁴ javlja, da za *neko dansko pesem proda vse rimsko slovstvo*; tudi on pričakuje vsak čas konca klasičnega pouka» (n. m. str. 33).

Posebno slabo se je godilo latinščini in grščini, če so se vrgli na njo časniki, ki običajno ne morejo devati besed tako na tehtnico, kakor bi jih morali strokovni listi. Neki časopis govori o «latinskem Molohu», ter nadaljuje: «Klasičen stari vek! Poznam to čudovito kuliso okrog žaloburke latinske šolske prisiljenosti le predobro! Ali z latinskimi in grškimi vokabuli se ne

¹ Leipzig, 1900.

² Hinter der Mauer. Marburg 1899.

³ Theorie der Begabung. Leipzig 1896.

⁴ Omenil sem ga lani mimogrede v «Popotniku» str. 275. Ob začetku tega stoletja se je razkrinkal; ta čudak je neki dr. H. Graevell v Bruselju.

dá zajeti ta lepi svet. Vi govorite o duševni gimnastiki? Seveda! gimnastika mlinskih stopov je to! Predolgo že smo tratili čas svoje mladosti z nepotrebni formulami in jo tlačili v kulturno šablono, ki smo jo instinktivno vender odbrcavali. Predolgo smo že žrtvovali najvažnejše družabne, politične in pedagoške dobičke praznemu fantomu. Videli smo, da so prišli iz naših gimnazij mladeniči, ki niso imeli toliko znanja, da bi razumeli kak časnik! Latinščina dandanes ni več učni predmet, ampak nesreča!»¹ *Proti taki pisavi, ki je sestavljena iz slučajno nabranih paberkov, je vsak razlog zastoj.* Najbrž sodi dotični po svoji lastni osebi, svoje izkušnje pa generalizuje logično neopravičeno; vsled morebitne napačne metode posameznika, ki jo je kdo na sebi čutil, pobijati ono metodo kot značilno lastnost kake (tu klasične) izobrazbe, to je perversno in površno. (Prim. zgoraj str. 2.)

Pisava teh in takih listov bi sama ob sebi ne škodovala, ali take misli se raznašajo med široke kroge, ki nimajo razsodnosti, da bi ločili, kaj je prav in kaj ne. Zato se ne čudite, da že kratkohlačnik vprašuje — *οἷον νῦν λέου εἰσὶν* — iz šolske klopi prepametno, «po čem» je klasični pouk; «čemu se tega učim?» Res je pri mladiču pač odločilna naivna nada, da sme pričakovati, koliko manj se bo treba učiti, če se latinščina (in grščina) — odpravi. Revček!... Ali slabše je, da to mnenje najde pri nerazsodnih in zaljubljenih starših večkrat prikimajočo oporo. Tako je umevno, da se porodi do onih predmetov mržnja, ki se večja od leta do leta vsled šolskega pritiska in naravne opozicije proti njemu; ta mržnja se lahko zasadi v mlado srce tako, da postane pozneje neizčrpljiva zakladnica stereotipnih napadov na klasični pouk. — Zato je skoraj naravno, da se že kar čaka, kdaj bodo vrgli filologi puško v koruzo, in značilno je, da se je mogel že pred dvema letoma pisati spis z naslovom: «Smrtni (!) boj starojezikovnega gimnazijalnega pouka».²

Tako daleč še sicer nismo! Boj je res nastal in se še bije, pa čete «klasikov» so še dovolj bojevite — nekateri junaki z znanim Uhligom na čelu še preveč — in so se pravega bojevanja naučile od nasprotnikov: *fas est et ab hoste doceri*. — Boj je bil v nekih ozirih celo prekoristen. *Mirna posest ima za posledico brezbržnost, samopašen ponos; opasnost in pretenje izgube oživlja in poveča moči.* Za filološki pouk je bila nevarna njegova odličnost, okrepljena z državno garancijo; pouk je smel počivati — tudi v slabem pomenu besede. Vse drugače je zdaj. Bojevniki za klasicizem zbirajo in izbirajo čete, imajo pa tudi zaslombo v mnogih krogih, ki so prepričani o velikem pomenu, glede na latinščino za razne stanove naravnost o *potrebnosti*, klasičnega pouka.

¹ Dernburg, Berliner Tagblatt 1898, št. 231.

² A. Wenzel, Der Todeskampf des altsprachlichen Gymnasialunterrichtes. Berlin 1899.

III.

Vse tožbe niso neopravičene; le trkajmo se tudi mi, trkajte se tudi vi na prsa: *nos, nos dico aperte, consules desumus*; tudi učiteljstvo ni brez greha.

O onih nasprotnikih ne govorimo, ki niso uživali klasične izobrazbe, od njih v obče ne pričakujemo temeljite sodbe. Ali često se opazuje, da se zbirajo najštevilnejši in iz jasnih vzrokov najnevarnejši nasprotniki klasičnih jezikov iz sredine onih, ki so se teh jezikov «učili». Izmed teh pustimo na strani one, ki trdijo s *pravico*, da je izgubljen za nje ves čas, ki so ga presedeli ob latinščini in grščini na šolskih klopeh; taki so se brezplodno bavili z *vsemi* predmeti! Ali z njih sovraštvom mora klasična filologija v praktičnem življenju računati. — Prav se oziramo le na one, ki so v latinščini in grščini kaj dosegli, ki pa se le zadirajo v klasičen humanizem, ko so prestali zrelotni izpit.

Od kod to?

Odgovor na to vprašanje nam daje priprosto opazovanje. Moramo le vprašati, *kake nazore o klasičnem pouku so vzeli mladi možje s seboj* ven v življenje. Če nanese govornica na ta predmet, se vprašujejo z zasmehom, kako se glasi aorist takega prav «nepravilnega» glagola, kaka pravila veljajo za absoluten ablativ i. dr., skratka: klasična filologija se vulgo imenuje latinska in grška — slovnica! Ne moremo tajiti, da to pojmovanje ni popolnoma iz trte zvito: pouk *sam* je bil in je včasih še največ kriv, da posetniki humanistične gimnazije niti ne vedo, kaj bi jim bila mogla klasična jezika nuditi, in prezro, kar sta jim najbrže tudi — dasi premalo — nudila. Sodi se a potiori: kar se goji najbolj, se smatra za prvo poglavje; to je bila in je še marsikod slovnica. *Tu tiči bolezen filologije*, tu sem se zaletavajo nasprotniki, tu je treba preosnov, ne samo na papirju. Precej nasprotnih glasov bo utihnilo, kadar se tu kaj zgodi, in se obenem odpro klasičnemu pouku nove tvornice žive moči.

Dandanes se je v teoriji že zelo mnogo zboljšalo; ali prava, vedno izjedajoča bolezen filologije je to, kar je zajedno njena glavna zunanja podpora: njena dolga zgodovina, tradicija. Težko je, z izvoženega tira kreniti prek starih rid na novo cesto, težko je modernizovati staro filologijo! Zgoditi pa se mora, *novi časi zahtevajo novega duha*.

«Gojišča okorelega in mrzlega humanizma», imenujejo nasprotniki radi gimnazije. Nekoliko opravičeno. Gimnazija — ali nje voditelji? — bi ostala rada v velikem obsegu humanistična v prejšnjem pomenu, dočim je njen namen postajal in postal sčasom ves drugačen. Prej je bila n. pr. latinščina — ta stoji v ospredju — še živ jezik; zato je bilo treba v najizdatnejši meri slovniških in stilističnih vaj; klasiki so služili ali sploh ali največ v podstavo za stilistično izurjenost. Doba probuditve v osemnajstem stoletju je šele prav opozorila tudi na *vsebino*, na *realije*. Slavni *Winckelmann* (1717 do 1768) je

s svojo «Geschichte der Kunst des Alterthums» l. 1764. v teoriji rešil filologijo tesnega jarma mrtve; malostno podrobne učenosti, ki je tičala le pri črkah. Njegove velike ideje je spravil spretni in urni *Heyne* (1729 do 1812) na kateder in tako polagoma ven med občinstvo. *F. A. Wolf* (1759 do 1824) pa je v svojem glasovitem uvodu v *Homerja* (1795) podal sijajen zgled, kaj pravzaprav more in mora doseči, kam se obrniti, filologija. Njegov dalekoviden pogled in bister duh, ki v grški črki ni zrl le znaka za grški glas, v besedi ne samo «paradigme», ta mu je priboril ime novoustanovitelja, ali bolje sploh ustanovitelja klasične filologije; on se je celo prvi imenoval «philologiae studiosus».

Ta doba s tem duhom je vplivala preobratno na vsa znanstvena polja. Zgodovinarji se ji imajo skoraj za vse zahvaljevati; dvignili so se z njeno metodo visoko in se še dvigajo tako, da jim filologija že komaj sledi. Za umetnost in starinoslovje so bile razen tega velepomembne izkopine in sploh preiskovanja na licu mesta.

Seveda je Wolfova setev prinesla največ sadov klasičnemu *jezikoslovju*. Kar je on s svojim duhom bolj slutil in le na enem posamnem slučaju naravnost pokazal in s tem dal pomemben migljaj, to je dovršil duševni orjak *Avgust Böckh* (1785 do 1867) v sistematično umetniško delo. Po Wolfovem naziranju zavzema klasična filologija «popolno spoznavanje starega veka v medsebojno zvezanem razvoju na vseh straneh človeške delatelnosti». Böckh je izpeljal to misel podrobno v svoji še vedno rabljivi «enciklopediji in metodologiji klasičnega starinovstva», ki je nastala na podlagi njegovih predavanj. *Za filologijo je bil tako položen nov tir*, zlasti ker je Böckh tudi z drugimi omejenejšimi spisi pojmoval in razlagal tisočnim učencem starinovstvo na nov, kar prevraten način, ki bi ga bili nekaj desetletij prej prokleli za pregrešnega, najbolj v svojem epohalnem delu «die Staatshaushaltung der Athener» (1817).¹ Le za Böckhom so mogoča *K. F. Hermannova* in *Schömannova* dela. Vredna naslednika njegova sta bila bistri in fini *Welcker* ter genijalni *O. Müller*, idealen v življenju in smrti.

Da so se oglašali tudi nasprotniki, se razlaga iz značaja takih reform samega; lahko jih imenujemo s skupnim imenom «*G. Hermannova šola*». — To nasprotstvo je bilo blagodejno za oba dela. Wolfovi učenci so se v svojem reformatorskem navdušenju zaletavali preveč in so zabredli predaleč (n. pr. znani *Creuzer*); strogo metodični slovničarji — v širšem pomenu — so jih zavračali v prave meje, ali vzlic temu se nehote tudi ti niso mogli popolnoma ubraniti močnemu vplivu duha nove šole. Ena šola je razširjala obzorje na zunaj, druga je ostrila pogled v notranjost. Vsled tega je dobivala filologija obsežnost ter je sezala v globino v taki meri, kakor se je izmed starejših filologov le veleumom, *Scaligerju* ali *Bentleyju* — sanjalo.

¹ Prim. kar je napisal dr. Ivan Žmavc (v Pragi) v «Ljubljanskem Zvonu», 1901, str. 31 nn., pos. str. 33.

To nasprotstvo z nasprotnimi težnjami obstoji še v gorki sedanjosti in se priostruje včasih prav hudo, zlasti odkar je v Ulriku pl. *Wilamowitz-Moellendorff*, brezdvomno največjem in najduhovitejšem filologu sedanjega časa, dobila nova šola neverjetno učenega, pa tudi bojevitega, tuintam drznega in malo obzirnega vodnika. Po njegovem trudu se v klasični filologiji kar odpirajo vrata in vrata, skozi katera vidimo vedno kaj novega in zanimivega. — V podrobnosti tega antagonizma, ki bi ga bilo precej težko povsod in objektivno zasledovati, se na tem mestu ne spuščam. Da se vidi velikanska razlika med deli in nazori te in one šole, opozarjam n. pr. na Krügerjevo izdajo Ksenofontove *Ἀνάβασις* ali Seyffertovega *«Laelius»* — obe knjigi imata sicer svojo posebno vrednost — ter na moderne izdaje Wilamowitza in njegovih pristašev Kiesslinga, Kaibela i. dr.

Sveda se ti boji tičejo naravnost višješolskih filologov; ali ker ti vzgojujejo ali bi vsaj morali vzgojevati srednješolske, se nadaljujejo taka nasprotstva v manjših, pa tem hujših in zagrizenejših praskah na srednješolskem polju in se predstavljajo nekam tudi v prakso. To je križ, če se kak učitelj, ki je postal na vseučilišču oster filolog plevobrsk — bodi mi dovoljena ta tvorba — postavi v šolo pred mladoletne, polnolične, vrelokrvne mladiče, ko mu je n. pr. Homerja treba tudi razlagati in ga storiti užitnega! Kako naj to stori, ko so ga naučili le bolj *«spotikati se nad vsako slamo»*, kakor pravi nekje Wilamowitz. Mnogo, mnogo se mora vaditi in učiti in imeti vedno odprto oko in odprto srce — zadnje ga usposobi zanesljivo! — Natančnost, akribija je res prepotrebna, ali ona je le vodilna žica k namenu, ni namen.

Res velja to in slično bolj o polpretekli dobi; zdaj je že mnogo bolje, ne zavije se menda več vrat osmošolcu, ki kake obskurne oblike ne ve, da le splošno razume jezik in zna primerno število besed. Tudi se ne dogaja več to, kar se je zljubivalo nekemu K. L. A. Schmidtu počenjati: če je pri popravljanju nalog v sedmem razredu zadel ob *«grdo»* slovniško napako, nehal je popravlјati! — *Taki ljudje so tudi precej zakrivili, da je klasičen pouk na tako slabem glasu.* Take vesti gredo od ust do ust ter delujejo bolj kakor najlepši dokazi. Veseli bodimo, da so taki *«črni»* filologi bili in so prav redki... *hic niger est*, varuj se ga! — Niso zastonj delovali drugi veliki možje, dasi bi bila njih vplivnost še mnogo večja, ko bi s svojimi deli mogli naravnost poseči tudi *po obsegu* med večjo množico... Da bi občinstvo hotelo čitati in razumelo knjige, ki spadajo sploh med najduhovitejše in najgloblje, kar se jih je kdaj pisalo — n. pr. Rohdejevo *«Psyche»* — izpremenilo bi se kmalu mnenje o zadači in moči uka klasičnih jezikov.

Veda se mora vedno boriti proti prenačljenemu posplošenju. *Tradicionalna slika občudovane dobe ali občudovane osebe*, ki je že od početka običajno preozko okvirjena — celotna slika nastane šele po odbitku manj

važnih podrobnosti — ta slika se zožuje bolj in bolj, postaja medlejša. Zato so neizrečeno dobro došli taki možje, ki, nastopivši v srečnih trenutkih in le včasih, podelé mrtvim in brezkrvnim sencam preteklosti zopet življenje. — Taki so oni «novi» možje. Klasično starinstvo za nje ni nekaj od hrupa življenja oddaljenega, ni tuje daljno polje, mnogo potov pelje od njega k nam in od nas k njemu, najdejo se sorodne vezi v vseh, tudi novih slovstvih, da, celo v dnevnih vprašanjih . . .

Kdor noče biti z namenom slep in neveden, ta se o tem lahko pouči; kdor hoče razumeti, razume. In res ni vse zaslepljeno; še celo v onem taboru, ki združuje pravzaprav naravne nasprotnike klasične filologije, se najde priznalna sodba o njeni veljavi. *Tehnika* v Karlsruhe se je v neki spomenici izrazila tako-le:¹ «Specifična vrednost gimnazijskega pouka leži posebno v duševni gimnastici in formalni izobrazbi po večletnem bavljenju s plastično in jasno skladano latinščino. Za izurjenost logične dovzetnosti, za razvoj in izraževanje misli, za vajo v preciznem govoru nudi ona najboljši pripomoček. Pa brez ozira na pomen klasičnih jezikov za navedeno naobrazbo ima njiju znanje samo ob sebi za vsakega olikanca veliko vrednost. Njune besede in sentence se rabijo na vseh toriščih; prosto kretanje v znanstvenih krogih, v javnem življenju, v višjem družbovanju se brez klasičnih jezikov, vsaj latinščine, skoraj ne da doseči. Tak vednostni zaklad bi moral biti lasten vsakemu višjemu dostojanstveniku vseh strok, da bi se tako zabranilo razlikovanje v njih stopnjah».

IV.

Ta izjava je tem pomembnejša, ker naglašuje v prvih stavkih celo ono stran, pri koje presodbi še filologi med seboj niso edini: pomen za *formalno naobrazbo*. — Ta nas popelje naravnost na srednješolsko polje. Če pripuščamo klasični filologiji na vseučilišču pri nekaterih zastopnikih gojenje le jezikovne strani — pri razcepljenosti v specialiste damo s tem le koncesijo resnični težavi obvladati snov vsestranski, ter človeški nepopolnosti — za srednje šole tega ne moremo pripuščati, ker gre njih delovanje bolj v širino nego v globino. Le za srednje šole ima v prvi vrsti pomen formalna izobrazba.

Vender se mi, kakor drugim, zdi, da je ta dobiček sam le premal za velik trud, ki ga prizadeva učenje klasičnih jezikov. Kar se vobče navaja o vrednosti te obrazbe, je vse resnično, ali prav tako resnično se ugovarja, da nima klasična filologija formalne izobrazbe v zakupu, dasi jo nemara pospešuje bolj kakor drugi jeziki, ki bi pa prinašali zopet *drugačnih* koristi. Tudi je res, da je slovnica, kako šele plastična slovnica klasičnih jezikov, izvrstna praktična šola logike; ali prav tako je res, da imajo tudi drugi jeziki slovnico, važno v *drugih* ozirih, ter da se «logično šolanje» zadobi i *drugim* potem. Vsekako se ti momenti naglašujejo preveč in bi sami ob

¹ Jahresberichte über das höhere Schulwesen, XII. (VI. 5).

sebi ne bili dovolj močni, da bi priborili in ohranili klasični filologiji prvo mesto med drugimi predmeti. *V njih ne leži absolutna prednost klasičnih študij, k večjemu relativno nadvladanje v isti prednostni lastnosti; tudi to ni malo!*

Sicer se pedagogi še vedno pehajo, prepirajoč se o visoki ali nizki ceni formalne izobrazbe. Ackermann v svoji knjigi «Formalna izobrazba»¹ sploh zanikava možnost čiste formalne izobrazbe duševnih moči, dasi jej sicer priznava v omejenem obsegu velik pomen. Tudi O. Weißenfels² trdi naravnost, da je govorjenje o formalni izobrazbi ter o priljubljeni «duševni gimnastiki» le fraza: ljudje so lahko spretni tudi brez nje; to velja tudi za klasična jezika: treba je gledati bolj na stvar... Drugi jo, zlasti pri klasičnih jezikih, kujejo v zezde, n. pr. znani G. Freytag v svojih «Slike iz nemške preteklosti», IV. zvezek, 9. izdaja, str. 314 nn., kjer govori o trgovcu, «ki je z začudenjem spoznal, kako so dobili njegovi sinovi vsled bavljenja z latinsko in grško slovnico ostrost in precizijo v mišljenju in govorjenju, ki jo redkokdaj ponuja kaka delatelnost dorasujočemu možu. Pristno naravna logika, ki stopa v umetnem sestavu starih jezikov tako odlično na dan, je že zgodaj zbudila ostroumnost in je pospeševala umovanje vseh duševnih tvorbo; množica napokičenega jezikovnega gradiva pa je krepila nepresegljivo spomin».

Podobno stališče zavzemajo nasproti temu vprašanju vsi, ki naglašujejo pomen slovnice; samo da obračajo ost svojih izvajanj na drugo stran: proti presežnemu priporočilu vsebine starih spisov. Tako zaključuje Thumser v letnem poročilu Opavskem (1896) svojo razpravo o «metodiki staroklasičnega pouka» s skrajno alternativo: če se pozornost na jezikovno stran žrtvuje, potem je najbolje, da se čitajo avtorji kar v prevodih. — Tudi sicer se čita večkrat — umeven — kategorični imperativ: z vsebino morate blagovoljno kupiti tudi obliko! Z največjo energijo pa je prevzel obrambo slovnice in zagovorov njenega ter sploh pomen formalnosti P. Cauer v svoji preznačilno naslovljeni slovnici «Grammatica militans» (Berlin 1898)! Kakor priznavamo formalni strani (glej zgoraj) res velik pomen, Cauerja je ogenj bojevitosti ogrel preveč. Nehote nas nekaj poščegeče, ako se resno toži, da slovnica, kakor se dandanašnji malo goji, ne more onega, ki se je uči, storiti pametnejšega in boljšega (str. 8); malo smo nagnjeni verjeti nauku, da gramatična bistrost — kot taka! — poveča v človeku — previdnost v sodbi o drugih ljudeh, pravičnost v nazorih in pripravnost za življenje v nravni družbi (str. 128). Kaj naj pravimo o velikanskih posledicah korenitega shvatanja onih treh vrst pogojnih stavkov? Ono baje obvaruje človeka mnogih nespo- razumljenj, razočaranj in trpkih preprirov (str. 133). Vse to se sicer v knjigi sami v skupni zvezi ne glasi tako nenaravno vzvišeno kakor v odtrganih stavkih, ali predaleč le seza. Prav tako pa in še bolj ženejo protiborilci svoje ideje na konec.

¹ Langensalza, 1898.

² Zeitschrift für G. W. 1900, str. 419.

Tako se vloge menjavajo. Oni, ki hočejo v središče svojih skrbi postaviti vsebino spisov, realnost, so to svojo težnjo v živem ognju navdušenosti priporočali kot edino pravo, ozir na obliko ali zametajoč ali ga le pripoznavajoč kot sredstvo; drugi so s svoje strani trdili po pravici, da se brez «form» ne pride do prave svrhe in da proučevanje «form» samo izborno vzgaja duh, ne glede na končni namen: umevanje in uživanje spisov samih. Kakor so pretiravali eni, tako so natezali drugi preveč nasprotno struno; oboje se godi še zdaj.

*Mi ne smemo hoditi strogo odločeni niti po vajetih ene stranke niti druge. Vender je treba vsaj za zdaj, ko se filologija še precej drži starega formalizma, naglašati odločno realno stran, dokler se nasprotniki, skrhavši si svoje preostro orožje, ne srečajo v skupnem delu za isti lepi namen: uvajati pri pouku mladino kolikor toliko v duh starinstva; če se to prav nič ne doseže, potem je res boljše odpraviti klasične jezike iz gimnazijskih predmetov in jih nadomestiti s čim drugim. Tako oživimo pouk, pridobimo mladino zanj in jo rešimo umorne mlačve snopov suhe slame. Mladina bo hvaležna in bo stala sama na braniku za klasična jezika. — Ali — in tako se vračam k že izraženim mislim — slovnica se mora brespogojno prav natančno predelati... Kako se naj pri zahtevi, da se ugotovi obema potrebama, pouk faktično uredi, o tem drugi pot. — Tu pravim le to: duha je treba — tudi v slovnici! ne samo besed! Ono sesukano pravilovje se naj opusti... in če se dijak v višjem razredu zaleti za «*lepus timidum*» (!), bodi mu odpuščeno; važne odstavke, tudi — brez šale — slovnice, znaj temeljito!*

Kako so se vedla *šolska oblastva* nasproti vsemu temu? Saj vse ideje, vsi predlogi za preosnovo zaležejo bore malo, dokler ne dobijo pečata zakonodajstva. To je posredovalnica med abstraktno mislijo in konkretnim življenjem, med vseučiliško stolicco ali predalom kekega časopisa ter elementarnim poslom srednješolskega učitelja. Marsikaj sedi in obsedi vedno na katedru v vseučiliški slušalnici, in marsikaj se zakoplje za vselej v spise... Filologija je bila v *Avstriji* primeroma srečna; gojila se je vobče razumno in uspešno. Že podlaga za naše gimnazije je izborno delo sijajnega trozvezdja; Thuna, Exnerja in najzasluženejšega Bonitza, ki mu gre časten naslov «*praeceptor Austriae*». (Prim. Hartelovo predavanje pri 42. zborovanju filologov na Dunaju.) Ali težko je bilo prestaviti v utripajoče življenje, kar je hotel bistri um Bonitzov. Prehodna doba se je nerazmerno daleč zavlekla; učitelji so kajpada delali in storili, kar se je moglo, in oblastva so zasledovala pozorno sadove nove organizacije. Tako so tekla leta, desetletja. Prišli so novi časi, prihajali novi nazori, ki so tudi prosili za sprejem. Leta 1884. smo dobili prav dobre instrukcije, leta 1891. je izdalo naše ministerstvo obširen odlok, ki se tiče reformovanja pouka v klasičnih jezikih, in pozneje so izšli še drugi; tudi novo izdajo učnega načrta in instrukcij preveva zdrav duh. Vender smem vse to preskočiti. *Značilno je le dejstvo, da se vedno in*

vedno skrbno priporočuje intenzivno čitanje ... To je res program vseh reform, ki se oglašajo za sprejem v gimnazijo, ki so jih polni filološko-pedagoški listi — tuintam z malce reklame. *S tem se namigava na pravi pot*, ali ne pozabimo pravila: ita properandum, ut necessaria non praetereantur, ita commorandum, ut nihil nisi necessarium exerceatur.

Vsako pa, ki klasično filologijo ali goji in brani, ali jo napada ali sploh govori o njej, mora — tega se držimo trdno, zadostiti glavni zahtevi, da *vsaj ve, kaj je dandanes njen obseg*, njen pojem; sicer odklanjamo vsako njegovo izjavo a limine. Naj ne prihaja z vulgarnimi frazami, kojih korenine sezajo tja v preteklo dobo, naj tudi ne sodi po enem odseku obširnega kroga. Saj je današnji pojem klasične filologije, kakor smo slišali, omejil in razširil že Böckh; za take pridobitve pa se mnogi niso brigali in se ne brigajo. — Ne stavimo zahteve, da bi se naj zatekali tako daleč nazaj; kdor se hoče o tem predmetu poučiti, najde vse potrebno v prvem zvezku Ivan Müllerjevega zbornika. Marsikom bi se priporočalo, naj pobrskaja po tej knjigi; potem bi izginili oni v svoji trdokožnosti neprebavljivi predsodki, ki jih slišimo iz ust drugače obzorno izobraženih mož. — Pojem klasične filologije je jasen za vsakega, ki mu je filologija *sploh* (ne le klasična) *«spoznava življenja kakega naroda v njegovih posebnostih, kolikor je našlo izraz v jeziku in slovstvu»*.

To je vse kaj drugega kakor ono popularno mnenje. Vedimo se nasproti filologiji tako, kakor je prikladno temu njenemu dostojanstvu.

V.

Že iz navedenega pojmovanja klasične filologije se spozna njen velik pomen. Ni se nam treba sklicevati na *praktičen dobiček*, ki sledi iz nje: z njeno pomočjo razumemo premnožico mednarodnih izrazov za razne pridobitve na vseh toriščih višjega človeškega telesnega in duševnega dela ter dobimo podlago za romanske jezike — ampak ona je prav fundamentalne važnosti in neprecenljive vrednosti prvič za globlje umevanje človeškega duha nekaj samega ob sebi, posebno pa konkretno njegovega razvoja, in drugič s tem tudi za razvoj človeške vede. *Z njeno pomočjo se najlaglje in pri pravem viru spoznava in spozna historičnost vsega človeškega*: da je vse šele *nastalo*, po nekod tudi, *kako* je nastalo. Če pridemo naravnim potem do tega spoznanja v taki meri, da smo o njega resničnosti absolutno prepričani, je to prvi korak k znanstvenemu naziranjju, prvi blesk svetle luči — vede. — Podlaga mu je zgodovinstvo v najširšem pomenu.

O tem predmetu spregovorimo obširneje.

Že za *konkretno zgodovino* — seveda znanstveno zgodovino — je klasična filologija pogoj in zakladnica. Če zgodovinar ni sam filolog-strokovnjak, toliko se mora seznaniti z njeno metodo, da zna kritično rabiti njene rezul-

tate. Da mora v formalnem oziru biti več latinščine in grščine, kaj bi o tem govoril? Prav dalekovidni in globokozroči zgodovinarji so bili in so še često izvežbani filologi!

Zgodovina in filologija sta si sploh zelo sorodni vedi, druga navezani na drugo; skušalo se je celo obe združiti na srednjih šolah v eni roki (Lehrproben und Lehrgänge 37, str. 1 nn., in Dettweiler v Baumeisterovem zborniku). Priznava se to razmerje z zahtevo, da obvlada kandidat za klasično filologijo natančno zgodovino stare dobe, da i zgodovinar mora prestat (mal) izpit iz latinščine in grščine. — Ozrimo se drugam: Pruska reforma klasičnega pouka na gimnaziji (l. 1892.) je sicer skrčila zahteve v grščini v nekih ozirih, pridržala pa čitanje Herodota in Tukidida z izrecnim razlogom, da ne bo trpela — *zgodovina* škode.

Da uvidimo, kaj pričakuje in dobiva zgodovina od klasične filologije, se vprašajmo, kaj je namen zgodovine. Mislim, da sledeče, precizovano in priznано n. pr. pri zborovanju zgodovinarjev v Leipzigu 1894: zgodovinski pouk podeljuij 1.) pozitivno znanje historičnih dejstev; 2.) zbujaj »historičen čut«, t. j. nagon in zmožnost, preiskovati in spoznati vzročno sovisnost in nepretrgano zvezo v historičnih prikaznih; 3.) vplivaj blagodejno — posebno posredno — na intelektualnost in etičnost.

1.

V prvem oziru je dobiček, ki ga poteza zgodovina iz filologije, jasen. Letnic in bitk donaša seveda zgodovinski pouk več. Ali iz te količine pozitivnega, le spominski pridobljenega znanja ne obstoji zgodovinsko znanje, kar krepko naglašá n. pr. znani energični O. Jäger (glej Baumeister). To znanje je *potrebno*, ali ni vse. Ker se pa uprav za nje *mora* zgodovinski pouk brigati v največji meri, je zanj jako ugodno, da klasični pouk vsaj na enem polju, v stari zgodovini, podaje historičnemu okostju meso in kri in življenje. Vsa stara zgodovina pač ne more tako dobiti svoje izpopolnitve, ali baš najmarkantnejši odstavki; učitelj izbiraj in razvrščuj premišljeno.

Da opozorim na to in to:

Šestošolcu se zažari nova luč, ko čita v Herodotu opis Maratonske bitke v originalu; razna imena, ki so bila doslej zgolj besede, zadobe osebnost; pripelje se vse polno podrobnosti, malih opazk in značilnih migljajev; to vabi najbolj ter koristi v svojih posledicah. Tu se nauči dijak mnogočesa, česar mu zgodovinski pouk ne more podariti, tu vpogleda med kolesca pri tovarni velikih zgodovinskih dogodkov. Z vsem tem se *uglablja njegovo znanje* bolj kakor z večurnimi predavanji, ki se obično in prerada potom abstrahovanih izrazov izgube v abstraktnost. Brez pomišljanja pritrdimo staremu Plutarhu, ki je pisal pred osemnajststo leti tako (Alex. c. 1.): οὐτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δῆλσις ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πράγματα βραχὺ πολλάνισ καὶ ὄημα καὶ παιδιὰ τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε

μᾶλλον ἢ μάχαι μνριόνεσθαι καὶ παρατάξεις αἱ μέγιστα καὶ πολιορκίαι πόλεων.

— V to se zgodovinski pouk more spuščati k večjemu prilično. Tudi je vse mikavneje in deluje z elementarnejšo silo, če učenec čita dogodke v prvotnem jeziku. Temistoklej vstaja pred njim z vsem svojim bitjem in žitjem, sliši ga govoriti — kak ponos — v njegovem jeziku! *Taka živa nazornost pripomore največ v dosego svrhe zgodovinskega pouka.* To ostane in ima obrazilno moč. Kak «Plötz» pa ni zgodovina, kakor nam suhi seznamki egiptskih dinastij ne predstavljajo zgodovinske oblike svojih časov.

Zgodovino šele razumemo, če *razumemo* preteklost; preteklost razumeti pa se pravi, jo kolikor toliko čutiti kot sedanjost; «le v toliko se uče učenci zgodovine, v kolikor si morejo preteklost predstavljati kot sedanjost» (Jäger). Čitanje klasikov doseže to v obilni meri za staro zgodovino. Historiki, leta 1894. zbrani (glej zgoraj), so sprejeli tezo: «Uglablajoče umevanje stare zgodovine se odkaže bistveno čitanju klasikov». In že pred Krist. rojstvom je pisal Livij v uvodu svoje zgodovine: mihi vetustas res scribenti (mi bomo rekli: legenti) nescio quo pacto antiquus fit animus.

Ta namen *podpira* celo nekaj, na kar bi v prvem trenutku niti ne mislili: *jezikovni pouk sam!* «V vsaki latinski besedi, ki se prevede v naš jezik, in nasprotno, tiči zgodovina, zgodovinsko življenje», ta Jägerov stavek (str. 9) je sicer pretiran, ali ozadje vsake pretiranosti je nekaj ali precej — resnice. Res posedánji jezik preteklo življenje za trenutek v naši zavesti! V tem smislu se uči že otrok z «vokabuli» nevedoma «zgodovine» v obliki zgodovinskega čuta. S tega stališča ima pomen tudi prevajanje iz našega v tuj jezik, ki se dandanes v Avstriji in drugod omejuje, za kar nam iz drugih vzrokov ni posebno žal; pri tem pa se mora učenec res vmisliti v jezikovno dispozicijo Latinca ali Grka.

2.

Tako smo dospeli k drugi točki v zahtevah in duševnem dobitku zgodovinskega pouka: pri prevažnem, vsako in vso vedo prepregajočem *zgodovinskem čutu, čutu historičnosti, ki nas pelje daleč izven mej zgodovine o ožjem pomenu.*

Jezik sam ga zbuja prav lahko naravnim putem. Zadostuje priprost preudarek, da so pred toliko in toliko stoletji živeli ljudje, ki so govorili *ta* jezik... Kako se pa šele širi pogled, če se obrača pozornost, pod primernim vodstvom učiteljevim, na pomembne besede kakor *rivalis* (prvotni pomen!), *calamitas*, *emolumentum* itd. Še zanimivejša in koristonosnejša so *lastna imena*, n. pr. *Neapolis* s prejšnjim imenom, pri čemer se opozori na naše Novo mesto, razne Neustadt(1) i. dr. Bogato biro donašajo *osebna imena*, n. pr. *Caligula*, ali rodbine *Fabii* (Bobovci), *Lentuli*, *Pisones*, *Porcii*, *Vitellii*, *Ovidii* ali celo *Scaurus*, *Naso* (Nosan!), *Capito* (Glavač, Bučar!), *Calvus* (Pleša)... Opozóri na to, da so tudi sedanja lastna imena kakor navedena vzeta ali od česa slučajnega,

historični
čut
osebna
imena
72
v

ali od dreves, živali, telesnih lastnosti itd. in žel boš dvojen dobiček: pokaže se prvič nastanek lastnih imen sam ob sebi, in drugič nepričakovana resnica njih homogenega razvoja pred več ko 2000 leti in v najnovejši sedanjosti.

Nekaj podobnega se da doseči tudi z (*grškimi*) *črkami*. Vsak dijak se začudi, da so mnoge črke prav podobne onim, ki jih že pozna od svojega prvega pouka, dočim se druge od njih zelo razlikujejo. Učitelj naj spregovori kdaj kako besedo o tem predmetu, naj pove n. pr., da zdaj navaden grški $P = r$ nikakor ni bil vedno črka, ki je pomenjala glas *r*, ampak da se je naš *R* že v stari grški dobi na *zapadu* pisal s prav tem znakom. Tudi nekatera imena črk se pojasnijo ... Vse tako budi smisel za historičnost. Dozdevno so to malenkosti, ali na onem bi spoznali njih vrednost, ki mu ni bilo dano, se ž njimi seznaniti. Take iveri so tudi zato dobrodošle, ker se lahko pobirajo in zlagajo že v nižjih razredih.

Pred vsem budi historičen čut klasična filologija v posebnem oziru, najvažnejšem izmed vseh, o čegar visoki vrednosti se nikoli ne dvomi: ponuja se edino tukaj *prilika vpogledati v prav zgodovinski vir*. Rein (Encycl. 757^a) pravi: »Nobeden drugi duh kakor — duh virov je duh zgodovine.« Za študije o virih, kakor jih poznamo iz vzornih del A. Schäfera ali C. Wachsmutha, še res gimnazijec ne more biti zrel; to tudi ni potreba za razvoj duha in obzorja. Ali *dovolj in poglavitno je, da učenec vir čita kot vir* v originalu; zasveti se mu, odkod zajemata učitelj zgodovine in učna knjiga v bistvu svojo učenost; umevati počne, kaj je sporočilo! Tak vpogled v vire, ki ga omogoči klasična filologija, brani zgodovinski pouk proti očitjanju, ki bi sicer ne bilo neopravičeno, češ, da je učenec nasproti temu pouku le receptiven, da se le kot trdna resnica zapamtuje, kar pravi učitelj ali knjiga. Latinščina in grščina ga najprej oprostita teh spon; dijak ima pred seboj vir; nekaj spozna sam, nekaj mu namiguje učitelj filologije, da je imel tudi dotični pisatelj svoje nagone in — slabosti, da ni absolutna resnica, kar je napisal ... Nadaljnje sklepe dela že učenec sam. *Tako si dijak*, na višji stopinji vsak, *stvarja svoje mnenje; otrese se brezpogojne receptivnosti*. — Vse drugačni nazorji o zgodovini vstajajo potem v njem. Prej je sprejemal vse brez pomisleka, brez sumnje in dvoma o resničnosti, zdaj spoznava zgodovinjost v zgodovini, najde celo, da ima zgodovina svojo zgodovino!

Spominjam se še, kako bliskovo se mi je zasvetilo v glavi, ko sem čital prvikrat Herodotov opis Salaminske bitke, ali ko sem našel one anekdote o Cezarju, ki smo jih tako radi poslušali v zgodovinski uri, nekaj let pozneje v Svetonu! Kako obstrmimo, ko najdemo znano čudovito Münchhausenovo povodno vožnjo v Lukianu! Vse to se da bolj čutiti nego opisati. — Mnogo takega lahko preskrbimo mladini.

Na vsak način se takim potem mladina kar igraje in po uglajenih lepih potih pelje do prve stopinje k svetišču resnice; dalje še gimnazija ne pelje in ne more peljati ... *Pristop k virom, tako starim pristnim virom,*

pa je in bo pogoj znanstvenosti. Če še tudi učenec ne uvideva kar velike vrednosti tega dobička — kako tudi? — neka slutnja o velikem pomenu njegovega učnega uspeha ga le preveva: ponos posebne vrste dviga že tretješolca, ko je predelal svojega Miltiada! — In naj tudi dijak na gimnaziji sploh ne pojmi pomena virov, odprl se mu bo pozneje; hvaležen bo zavodu, da mu je omogočil *zreti v delavnico mož, ki so živeli tisoče let pred njim, v delavnico ljudi, ne čudnih stvorov*, kakor si lajik navadno slika Grke in Rimljane.

V tem smislu naj zastavi učitelj svoje moči. Nikar se ne bojte, da bo on tem potem vzgajal *«mlade Grke in Rimljane»* — te besede so govorila odlična usta; to je le fantom! Tudi Grki nam že precej časa niso več bisernosvetli ideali brez pege. Tem več vredni so nam! — Prazen je tudi strah, da se bodo naši mladini, čitajoči o grškorimskih idealih svobode, zmešale mlade glavice ter snovale prekucuške načrte — tudi to se je slišalo z vplivnega mesta! To bi bilo komaj mogoče v dobi — roparske romantike. Tudi v besne republikance ne bomo pretvorili z latinsko-grškimi klasiki mladine; saj čita tudi Horacija in Tacita!... Kje so sicer časi, ko se je nastavljal začetek propasti rimske države in vesoljstva sploh na 2. septembra leta 31. ali 15. marcija leta 44.! Strogo realistična zgodovinska in starinska *veda je skrbela, da se ne poganjamo slepo za grško-rimskim idealom: čistejši dobiček nam teče posredno in neposredno iz klasicizma zdaj*, ko smo se naučili in se še učimo, ga presojsati z zgodovinsko resnico, ga opazovati in predelovati od solnčne in senčne strani.

S tega vidika bi bila glede na temeljitost duševne naobrazbe mladine odprava klasičnih studij *nenadomestljiva izguba*; preveliko omejenje pa skoraj istega pomena; ker potem bi ta pouk ne mogel priti do izpolnitve svoje svrhe, ki se ne doseže z vihravo površnostjo in naglico. — Zdaj se učenec v eni zgodovinski dobi precej udomači (v grško-rimskem svetu); če se pa kdaj izvrši ona nakana, ni več misliti na natančnejše umevanje stare zgodovine. Obžalovati bi potem morali tudi, da *izgubi s tem vsako merilo* — merilo je za pravo umevanje povsod potrebno — i ona zgodovina, ki mora preiti učencu kar v meso in kri: *domača zgodovina*.

Še *neposreden dobiček* proučevanja klasičnih virov ima svojo ceno za zgodovino; v zvezi je s posebnostjo teh virov. Staroklasični zgodovinski pisatelji so za Evropo najstarejši *«historiki»*, ki zaslužijo to ime. Samo ob sebi je mikavno, slediti njihovim kretnjam na doslej še neobdelanem polju. Zastopane so koj vse vrste historiografije: imamo životopisce (Nepos), zgodovino po dnevnikih (Cezar), zaokrožene monografije (Salust), združenje obširnejše celote pod skupno idejo (Herodot), občno zgodovino rimsko (Livij), temeljito predelano krajšo specialno dobo (Tacit); po svoji notranji zasnovi in svojem duhu se zopet razdele v poročevalno (referujočo) in pragmatično zgodovino. — Nalašč sem se omejil na naše šolske avtorje! — Do zavesti velikanske razlike med Herodotom in Tacitom pač pripeljemo vsakega normalnega gimnazijca i. dr.

Prav nikjer drugje se *razvoj zgodovinoslovja* ne da tako stopoma zasledovati, čitaje in uživa, kakor v klasičnem pouku; saj tudi ni na svetu naroda, ki bi tako iz sebe razvil zgodovinopisje . . . Z opazovanjem razvoja v tej vedi pa dobi gimnazijec že vzorec in smisel za porajanje in rast drugih ved. Za vse velja pravilo, da se sedanost ne da razumeti od dna, če se nisi dolgo mudil v preteklosti; prvič nas ta uči spoznavati, da je bivajoče le nastalo, drugič nam zrcali mnoge slike sedanosti, ki jih odmaknjene daleč od strasti tem laglje shvatamo po njih bistvu. (Prim. Weißenfels, n. m. str. 407).

3.

Naposled bi še bilo treba govoriti o vplivnosti na *umstvenost in nравnost*, v kolikor najde tu zgodovina podporo v klasičnem pouku. Oboje je v prejšnjih izvajanjih implicate zapopadeno. Trditi bi skoraj smeli, da je tu klasičnemu *čtivu* mogoče še blagodejnejše delovati kakor priprostemu zgodovinskemu pouku; to leži v bistvu čtiva sploh, tem bolj v zvečine etičnem klasičnem čtivu in nasprotnem stanju zgodovinskega pouka, ki ne sme izgubiti izpred oči zunanjih dogodkov, v kar je treba mnogo časa in truda. Ne bom v zgled navajal junaških činov v slavni dobi grške zgodovine, ne sijajnih pojavov rimljanskega patriotizma; kar prevzeti mora učenca, če čita Horacijeve besede: *si fractus illabatur orbis . . . v svoji zvezi*. — To se prime srca! Če bi se učencu samo *pripovedovalo*, «tako je bilo», bodisi z gorečimi besedami, ne bo ga vnelo tako.

Sploh je napačno, učence hoteti kar *obligatno* in zistematično učiti lepih lastnosti: navdušenja za umetnost, usmiljenja, patriotizma . . . še vedno velja stari rek: *exempla trahunt*; pri čitanju se odpre sam ta pot. Pusti govoriti avtorja, namigni pa na to, kar on pravi, da spraviš v pravi tir učenca, ki često prezre ideje; varuj se pa preočitnega «fabula docet». — Kaj pravi Herodot o Leonidu in njegovem nesmrtnem junaštvu? Nikakega gostobesednega slavljenja z bobnečimi frazami ne najdeš, le tri besede: *ἀνὴρ ἄριστος γενόμενος*! — Naravnost pa se vceplja resnicoljubnost; napačno je mnenje, da se *zmanjša občudovanje*, če se pripomni na primernih mestih, da se razni proslavljeni čini niso ali niso tako dogodili; *na vplivu ne izgubijo nič* — sicer bi zavrgli vse historične drame in romane, vse leposlovje — *resnicoljubnost pa pridobi mnogo*.

Torej prav to, kar je višji namen zgodovinskega uka in pouka, se dosega in spopolnjuje na izboren način s klasično filologijo. Za zgodovino v vulgarnem smislu donáša naravnost svoj delež res le v obsegu svoje sodobnosti, ali *v stremljenju za temeljem vsega globljega premostrivanja sveta in njegovega razvoja najde vsakdo v njej glavno oporo in zanesljivo voditeljico*.

VI.

Zgodovina polaga v novejši dobi glavni naglas na kulturo; *kulturni zgodovini* se odpirajo bolj in bolj šolska vrata; saj je priznано, da se zgodovinsko življenje ne da umevati prav brez nje, brez «zgodovine notranjega družabnega življenja človeštva v njegovem naravnem razvoju z materielne in duševne strani».

Kulturna zgodovina najde često ključ k pravi razlagi zunanje politične zgodovine. Ona oživilja najbolj preteklost pred našimi očmi, včasih preteklost, ki sega tako daleč nazaj v pradobo, da nas zapuste historični viri v ožjem pomenu vesekozi na cedilu. Kaj smo že spoznali iz raznih izkopin in še najbrže bomo spoznavali po nadaljnjih odkritjih! *Na tem polju pa se klasična filologija kar zliva v zgodovino.*

Izkopine nas peljejo tisočletja nazaj pred pisane vire. Še dalje nas pelje v določevanju kulture neki drugi kulturni faktor, ki nam je lažje pristopen in ki je predmet filologije: *jezik!* Beseda sama nas često pouči o stvareh, ki niso sporočene; kajpak le onega, ki se je na podlagi izkopin in jezikovnega znanja izvežbal. — Veščakom je dobro znano, da mislim s tem «lingvistično paleontologijo», s katero je Slovence izbornó seznanil vseučiliški profesor Krek v svoji za presojo kulture starih Slovanov še vedno epohalni¹ «Einleitung . . .» Sicer mi je dobro znano, da je lingvistična paleontologija zašla po nekod predaleč v fantastične umetne sestave pravečnih življenskih oblik, in da jo zaradi tega nekateri odklanjajo. Ali kar so posamezniki zagrešili, ki niso bili dovolj opremljeni za pot v neizmerne daljave časa, to se naj ne nalaga kot breme vsej struji, ki je le dosegla znamenite uspehe.

Za našo stroko imamo izbornó knjigo, slavno delo Hehnovo, ki so je v njegovih rezultatih že hoteli uvesti v šolo. Res, ko se govori v starinstvu o domačih živalih, o žitu, sadju, obrni pozornost učencev na podlagi besednega znanja k potovanju onih kulturnih elementov in s tem k čudnim potom kulture sploh. To pade na rodovitna tla . . . Ali na drugih poljih: cela doba kulture leži v priprosti besedi *pecunia*; besedica *πόλις* nam predočuje ves razvoj grške države. Slično velja za besede: *consul, praetor, tribunus, aedilis, pontifex, ἄρχων, γερουσία*, kojih izvirni pomen morajo učenci zvedeti. — Vsak jezik daje snov za take raziskave, ali vedno potrebuješ latinščine in grščine poleg njega.

Vender je vse to malenkostno v primeri z obsežnimi pridobitvami iz *berila* samega. — Kar smo prej rekli o posedanjenju preteklosti, ima tu posebno veljavo. Starinstven človek stopa pred nas v vseh položajih; pod učiteljevim vodstvom in s pomočjo primerno izbranega beriva ga spremlja učenec v vojsko, oboroživši se ž njim, bojuje se ž njim v bitki, udeleži se

¹ Hellwald pravi (l. 1897.) v svoji «Kulturgeschichte»: Das Werk ist noch heute das Einzige seiner Art.

triumfa, žrtvuje ž njim, posluša ga govorečega na odru, gre ž njim pred sodišče, v ječo, spremlja ga v zasebno hišo, v shrambo, spalnico, opazuje žene pri delu, večerja ž njim, stopi v kopel, v gimnazijo, občuduje svetišča in krasne kipe, «kroka» do ranega jutra, zve, da so tedaj *νομιμαὶ* uganjali koj vse to, kar počenjajo naši «ponočnjaki» ... Vse to pride na vrsto že pri naših šolskih avtorjih, ali treba je vodstva ...

VII.

Na tem torišču donáša klasična filologija največ darov, neprimerno več kakor za zgodovino v ožjem pomenu. Tu je za učenca vse vir, kar se čita; Homer in Horacij sta neizcrpna.

Na podlagi takega berila in vsled priprostejših starinstvenih razmer je med drugim tudi mogoče pripravljati v mladini *tipične pojme*, veljavne za vse politično in pravno življenje. — O tem o priliki več. — Posvariti pa je treba že tu, da se s to novo hrano ne smejo prenasitati učenci. Prva navdušenost žene rada v skrajnost. Zato je dobro, da se je oglasil proti temu starina Jäger z malo porogljivimi opazkami. (Glej n. m. str. 39, 61.)

Svaritev «ne nimis» nas popelje še na drugo polje, ki vsekako spada h kulturni zgodovini, ki se pa dandanes že obdeluje kot posebna stroka; to je *socializem*, študije družabnega in gospodarskega življenja. Ker se to tiče perečih dnevnih vprašanj, lotili so se nekateri s tem večjo vnemo raziskavanja podobnih teženj v starem veku, in našli so vzporedne razmere, podobne boje in vzore. (Prim. Pöhlmannova dela.) Pedagoška literatura se je teh snovi prijelala tem resneje, ker so v neki državi priporočali v odgon modernega socializma (!) «primerna» predavanja — pedagogi so zbog tega zmajevali z glavo, kmalu so se tudi oglašali različni glasovi z očitno ali prikrito tendenco: risum teneatis ...

Kadar se priložnost sama poda, se smejo in celo *morajo* pregledati in pokazati taki pojavi (glej «Ljubljanski Zvon», n. m.), *v kolikor jih more učenec razumeti in v kolikor daje berilo k temu povoda*. Za zdaj se temeljiteje znanje izključuje z omejenostjo šolskih pisateljev in spisov, ki se takih stvari naravnost le dotikajo, in bi se le njih ozadje dalo nekaj izkoriščati. Socialna dela Platonova in Ksenofontova se ne čitajo, Lizija, Isokrat, Tukidid in zlasti velepomemben Aristotel pri nas niso uvedeni v šole. Nekatera izmed dotičnih del bi dijaki prebavili brez težave.

Marsikak drobiž pade že zdaj v naš nabiralnik; število bi se dalo povečati, za grške odnošaje n. pr., ko bi čitali nekaj Tukidida. Ta bi nas poučil, da so vladala že tedaj ista nasprotstva ko danes; poljedelstvo: obrt s kupčijo, veliko: malo narodno premoženje, redko: gosto prebivalstvo, naturalno: denarno gospodarstvo ... Sem spada *Livijev opis* stanovskih bojev — ali Livij se čita z napol otroki v petem razredu — boj malega kmeta

s posestnikom prostranih latifundij, pogubni dolgovi s strogimi ali pa revolucionarnimi zakoni. V višjih razredih se dijakom že zasvita, da je tedanje poslovanje s sužnji — o njih govóri pri kaki priliki — podobno našemu delovanju s stroji, da bi se dali primerjati veliki suženjski upori z velikanskimi — štrajki.

VIII.

Ozrimo se nazaj! Za historičnost v najširšem smislu je latinsko-grški klasicizem neizmerno velikega pomena. Kdor stremi za višjo naobrazbo, mora *skušati priti do jasne predstave onega pota, po katerem je današnji svet nastal to, kar je*. Grško-rimski svet in krščanstvo so bili trije glavni faktorji pri razvoju človeštva. — *Važen pa je naravnost tipičen pomen grških in rimskih pridobitev na polju prosvete*, onih pridobitev, ki so postale trajna človeška last. Kdor hoče zamotano moderno življenje pojmiti, *potrebuje jasnih tipov državnega, socialnega, umetniškega in znanstvenega življa* — najde jih v uredbah onih dveh narodov. — Res nadkriljujejo moderni narodi v bogastvu in mnogoličnosti svoje prosvete stari vek, ali le, ker so mlajši in so se od staršev učili. Prav ta *mnogoličnost obtežuje pregled in ovira opazovanje*; zato se mora človek vedno spominjati pota, po katerem so hodili predniki; ni dovolj, da se statarično poučiš o stanju napredka, ampak *treba ti je zasledovati dolgo stezo človeške omike* . . . Naše versko, iz krščanstva vzklilo življenje se povzdiga res do višine in zajema moč iz globine, ki se ž njo staroveška vernost ne da primerjati; vendar najdemo v Platonovem Evtifronu in Faidonu one temeljne poteze, ki vodijo naše srce, našo dušo v pravo smer . . . Naše socialno življenje se razprostira v široko plan in je prepreženo z zamotanimi ovirami, *ali slavnih klasičnih govornikov govori zrcalijo v manjšem obsegu isto sliko*, ki se nam podaja dandanes v državah. Naša slovstva so se povzpela visoko, *ali podstavne oblike so iste*, kakor so jih dognali Grki praktično in teoretično; *celo notranji tok* od epohe do epohe *je isti: ona večna obnovitev boja med romantizmom in naturalizmom*, ali ono *propadanje in razpadanje po klasični periodi* itd. — *Moderna filozofija pa se brez klasične sploh ne da misliti*.

Kdor torej zaničuje klasično naobrazbo, ta je ali neveden ali napačno poučen, ker iz gole zlobnosti je menda nikdo ne napada.

Absolutna nje veljava ni, kakor smo izjavili že od kraja. Zakaj pa in s kakimi rezervami sploh želimo, da se pridrži pouk v klasičnih jezikih, to naj pove *namesto rekapitulacije slavn*i sivi učenjak Gomperz, ki je sam oseben svedok idealnih uspehov klasicizma; on pravi nekako tako: V mnogih in važnih zadevah smo se pristaši klasičnih študij že vdali nasprotnikom teh študij. Popolnoma in radi priznamo, da je natančno znanje klasičnih mojsterskih del in strogega slovniškega sestava starih jezikov dobro sredstvo za strogo izobrazbo duha in vežbo okusa. Dvomimo pa, da je to sredstvo

edino, ki pelje k onemu smotru, in da se moramo vedno držati navajenega učnega načina. Ko bi te študije ne imele nobene druge vrednosti ko to formalno, predla bi jim slaba. Merica latinščine bi zadostovala, da bi se gramatične kategorije vcepile ostro in sigurno mlademu duhu, spoznavajočemu jezik, bogatolik in strogo urejen. Ugovor pa, da se isto doseže tudi drugim potem, zavračamo pač z dokazom velike koristi, ki jo donša latinski jezik bogoslovcu, pravniku, zgodovinarju (tudi srednjega veka), dočim je naknadna obtežatev spomina razmerno malenkostna za onega, ki se uči ali prej ali pozneje kakega romanskega ali polromanskega jezika. — Tu pa mora apologija klasičnih študij postati. Klasični slovstvi ne moreta biti modernim narodom z njihovimi bogatimi znanstvenimi in poetičnimi slovstvi *izključen* vednostni vir in *izključno* merilo za okus. Priraščaju, ki ga nam podajeta brez dvojbeno klasična jezika, stoje nasproti moderni jeziki, ki zahtevajo čim odločneje vpoštovanja. To je v naših očeh poglobliten ugovor proti pridržanju klasičnih jezikov v veljavi *občnega* izobraževalnega sredstva. Temu ugovoru je tudi učna praksa že davno ugodila z ustanovitvijo realk in sorodnih zavodov kakor tudi s stalno razširjativjo onih višjih študij, h katerim odpirajo realke pot. Vpraša se le, ali se naj ta krog brezmejno razširja, in ali se potem naj klasična gimnazija prepušča nemara počasnemu, pa gotovemu poginu? To vprašanje zanikavamo, in sicer iz sledečih razlogov. Ves velikanski in v svoji pomenljivosti edinski pomen znanja latinsko-grškega starinstva se da izraziti s stavkom: «Naš najimenoitnejši prednik v kulturi nam podaje zajedno najizdatnejše dopolnilo naše kulture. Blagor mu, ki se večkrat spominja svojih očetov.» — Nad vse blagodejen je vpliv na zgodovinske študije. Historičen čut, njega okrepitev in izobrazba je edina človeku pristopna, zanesljiva obramba proti brezsmiselnemu ugonabljanju ter brezsmiselnemu nagonu, vse staro hoteti pridržati. *Sledeča nevarnost nam preti vedno: enkrat se nam zdi vse sedaj veljavno edino pravo, drugikrat pa le plod gole samovolje, dokler nam vpogled v polagan razvoj ne prinese zdravila* proti tema človeškima boleznima. Če poznamo le eden kulturni krog, smo kakor človek, ki živi v svojih štirih stenah. — *Ta neobhodno potrebna razširjatev obzorja postane dvakrat, trikrat koristnejša, ker nas pelje k idealom, ki podedovane ideale spopolnjujejo*, zapirajo njih verzeli in približujejo *razkosanost*, ki kajpada slabi vsako kulturno periodo, vsaj kolikor se da, *celoti človeške populnosti* («Zeit», št. 327, str. 7 n.).

IX.

Nevarni zagovorniki klasičnih študij so oni, ki jih ne pustijo odmakniti niti za ped od navadne ograje. Taka prenapetost škoduje. — Naravnost v zasmeh spravljajo svojo vedo taki, ki mislijo, da je pri filoloških raziskavanjih dovoljena in odobrena vsaka suhoparnost. Karikatura je človek, ki je filolog kakor Nizozemec Anders Uppgen, ki daje v debelih publikacijah z dolgim

naslovom «De verborum peculiaribus et propriis numeris...» itd. natiskati tisoče števil, dobljenih s preštevanjem dolžine zlogov posameznih besed v verzih, ne da bi našel ali vsaj skušal najti v njih kak zakon; štel je le zaradi štetja. Prvi verz Ilijade dobi po njem tole obliko. (Glej «Wochen-schrift für kl. Ph.» 1901, str. 457):

2.1. | 1.2.1. | 1.2. | 2.2.1.1.2. | 1.1.2.1. |

(Številka 2 izraža dolg zlog, številka 1 kratek, navpične črte konec besede.) To je začetkom 20. stoletja pregrešna otročarija. — Bodimo razumni in imejmo odprte oči. Ne mislimo, da je filologija posvečena veda in pouk v njej za vse veke pogojen. *Reform je vedno treba*, realnost trka bolj in bolj na vrata, treba bo res odpreti vsaj okna, da dobi pristop sveža sapa, ki že veje okrog oglov. Preveč pa se tudi na to stran ne sme potezati; nekateri vročeglavci bi radi kar vse ročnosti in vsakdanje posle spravili v olo, vsak po svojem okusu ali športu. Neki Edvard pl. Lade¹ čuti posebno velike potrebe... Ker je ustanovitelj nekega zavoda za sadjerejo, smemo skoraj pričakovati, da bo kdaj priporočal — pomologijo, nauk o jabolkih, za šolo, češ, jabolko igra veliko ulogo v zgodovini človeštva! (Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik 1900, str. 427.)

Takih strmoglavih reform se okanimo; prenovi se lahko to in to, naj se že ogrevamo za «reformne» šole *καὶ ἑξοχὴν* ali ne (o njih spregovorim kaj o drugi priliki), *za nas Slovence reforme v ožjem smislu nimajo velikega pomena*, ampak mi *imejmo dvojen namen pred očmi*, čegar izpolnitev bi bila res velika reforma. *Prvič bi bilo treba spravljati klasični pouk v ožjo zvezo s slovenščino*; doslej je ta zveza le besedna, ker tudi nižja gimnazija — višjih ni — ne pride tako daleč, da bi raziskavala tudi sorodnost v duhu, v nazorih, v poeziji itd. *Drugič bi se večina reform na najnaravnejši način stakala v eno veliko reformo, ko bi se ustanovilo več strokovnih šol, ker gimnazija res ne more pripravljati za vsak poklic*. — Tudi tega dvojega se tu le dotaknem. Pred vsem pa pomnimo, da reformovanje ni — odpravljanje!

Da sklenemo: latinščine in grščine dovršeno se naučiti, ni namen gimnazije; ali *na latinščini in grščini se učiti misliti, iskati zadnjih vzrokov, si priboriti resnico, to je namen gimnazijske izobrazbe. Potrebno je, da se vzgojuje zmožnost iskanja resnice, t. j. tvarjanja vede, na nekem centralnem predmetu*, ki veže naravnim potem najnižje z najvišjim, vse razrede in vse predmete. In *to središče je na humanistični gimnaziji učenje klasičnih jezikov*. (Prim. Jäger.)

«Quam ob rem pergite, ut facitis, *adulescentes*, atque in id studium, in quo estis, *incumbite*, ut et vobis honori et amicis utilitati et rei publicae emolumento esse possitis!»¹

¹ Ein Wort zur Schulreform, Wiesbaden 1900.

² Cicero, d. orat. I. 8, 34.

